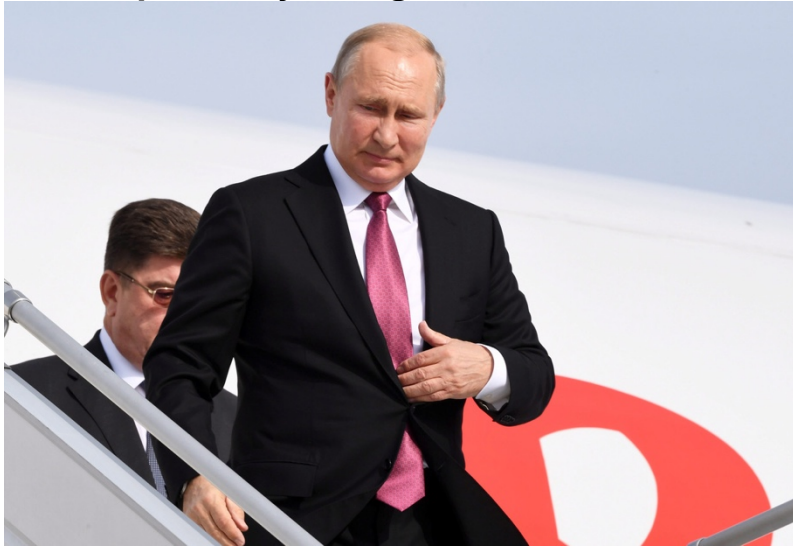

Er zijn geen grenzen meer voor nucleaire wapens. En zo stijgt het risico op dodelijke ongelukken

Beeld REUTERS

Rusland en de Verenigde Staten zijn niet of nauwelijks meer bereid tot afspraken om hun kernwapenarsenalen in te perken. Een voor een sneuvelden afgelopen jaren verdragen voor wapenbeheersing, terwijl beide landen nieuwe geavanceerde raketten ontwikkelen.

door **MARNO DE BOER** De Morgen van 22 augustus 2019,

Het lijkt erop dat de wereld een gevaarlijke nieuwe wapenwedloop wacht. Dat werd deze maand opnieuw duidelijk nadat in het noorden van Rusland vijf ingenieurs om het leven kwamen bij een mislukte test van een nucleaire raketmotor. Mogelijk houdt het ongeluk verband met Russische plannen om een nucleair voortgedreven kruisraket te ontwikkelen, die door een ongelimiteerd bereik Amerikaanse raketverdediging kan omzeilen.

Aan zulke testen zitten sinds begin augustus geen beperkingen. Toen eindigde het INF-verdrag tussen de Verenigde Staten en Rusland dat sinds de nadagen van de Koude Oorlog vanaf land gelanceerde middellangeafstandsraketten en kruisraketten verbod. In de jaren 80 leidde de plaatsing van deze wapens nog tot grote demonstraties in West-Europa.

Een eerste belangrijk verdrag sneuvelde al in 2003. Het ABM (Anti Ballistic Missile, 1972) verbod verdediging waarmee je vijandelijke raketten uit de lucht kunt schieten. Het derde belangrijke wapenverdrag, New Start, verloopt in 2021. Dat verdrag begrenst het aantal kernkoppen en raketten voor de lange afstand dat de VS en Rusland gereed mogen houden. Er staan nog geen gesprekken over verlenging gepland.

NA 9/11

De nieuwe wapenwedloop gaat terug tot het vorige decennium. Na de aanslagen van 11 september 2001 vonden de VS dat internationale rechtsregels maar in de weg zaten bij

de strijd tegen terroristen en 'schurkenstaten' als Irak, Iran en Libië. Niet alleen besloten de VS gevangene terroristen te martelen en Irak zonder volkenrechtelijk mandaat aan te vallen, ook afspraken over wapenbeheersing uit de Koude Oorlog moesten op de schop. President George W. Bush besloot dat de VS een raketschild nodig hadden om zichzelf en Europa te verdedigen tegen bijvoorbeeld Iran en Noord-Korea. Daarbij zat het ABM uit 1972 in de weg. Dat verdrag verbiedt het bouwen van een raketschild.

De gedachte daarachter was dat de capaciteit om vijandelijke raketten neer te schieten het risico op een kernoorlog aanzienlijk verhoogt. Een land met raketverdediging kan weleens in de verleiding komen om een preventieve aanval op het vijandelijke kernarsenaal uit te voeren, vanuit de gedachte dat het eigen raketschild capabel genoeg is voor onderschepping van de paar wapens die een eerste aanvalsgolf overleven. De angst daarvoor kan andere kernwapenstaten ook weer nerveus maken.

Volgens de voorstanders van raketverdediging was een dergelijk klassiek denken over nucleaire afschrikking achterhaald. Condoleezza Rice, de nationale veiligheidsadviseur van Bush, schreef al in 2000 dat ook zonder een dertig jaar oud verdrag het Russische kernarsenaal groot genoeg was om de VS af te schrikken. Amerikaanse raketverdediging zou vooral zijn gericht tegen Noord-Korea en Irak, iets wat Moskou ook zou moeten begrijpen. "Het moet mogelijk zijn met de Russen in gesprek te gaan over het veranderde dreigingsbeeld."

Beeld AP

Amerikaanse generaals en hoge figuren binnen de NAVO herhaalden dit standpunt. In 2010 zei generaal Patrick O'Reilly, commandant van het Amerikaanse agentschap voor raketverdediging, dat Rusland weinig te vrezen heeft van afweerraketten die de VS in Europa plaatsen. "Het is een goed systeem tegen een dreiging met een bereik van een paar duizend kilometer, maar het werkt niet erg goed tegen een raket die diep in Rusland staat." De enkele tientallen afweerraketten voor de langere afstand die op het Amerikaanse vasteland staan, kunnen volgens de VS hoogstens een aanval van het kleine Noord-Koreaanse arsenaal afslaan.

Rusland heeft altijd gevreesd dat het Amerikaanse raketschild op den duur toch een bedreiging vormt. De VS hebben bijvoorbeeld nooit harde grenzen willen stellen aan de omvang van het schild, waardoor het op termijn zou kunnen uitgroeien tot een systeem dat wel een flink aantal Russische wapens kan tegenhouden.

Ook bij een tweede baanbrekend wapensysteem hadden de VS weinig oog voor de invloed op nucleaire afschrikking en wapenbeheersing. Onder het inmiddels alweer vijftien jaar in ontwikkeling zijnde Prompt Global Strike (PGS) moet een Amerikaanse conventionele raket binnen een uur elke plek ter wereld kunnen raken. De VS wilden

daarvoor dezelfde raketten gebruiken die ook kernkoppen vervoeren. Dat leidde direct tot ongerustheid in Rusland. Want als de VS een dergelijke raket afvuren tijdens een interventie in het Midden-Oosten, zullen toch alle alarmbellen afgaan bij de commandocentrale van de Russische kernwapens.

HYPERSONISCH GLIJVOERTUIG

Ook voor de VS zaten er nadelen aan het gebruik van een grote ballistische raket om een terroristenleider aan te vallen. Het wapen kan onderweg niet van koers veranderen als er nieuwe inlichtingen binnenkomen over de locatie van de vijand. President Barack Obama trok daarom geld uit voor meer beweeglijke raketten. Dat 'hypersonische glijvoertuig' heeft de snelheid van een ballistische raket, maar is veel wendbaarder en vliegt in een lagere baan om de aarde.

Vanuit het oogpunt van nucleaire afschrikking maakt dat de situatie nog onstabiel. De VS en Rusland hebben satellieten om elkaars raketlanceringen te detecteren en kunnen een ballistische raket vervolgens volgen met speciale radars. Bij de lagere vlieghoogte van glijvoertuigen kan dat niet. Mochten de VS dus de trekker overhalen, dan gaan in Moskou wel de alarmbellen af maar kan men niet zien of de wapens richting Rusland, Iran of een terroristenkamp vliegen. Dat vergroot het risico op dodelijke misverstanden tussen twee kernmachten.

Een ander probleem is dat de glijvoertuigen niet onder bestaande wapenafspraken vallen. Onder New Start hebben de VS en Rusland paal en perk gesteld aan het aantal langeafstandsraketten dat ze mogen bezitten. Volgens de VS vallen glijvoertuigen hier niet onder omdat ze in een lagere baan om de aarde vliegen dan ballistische raketten die in de wapenverdragen worden genoemd.

De VS probeerden Rusland aanvankelijk gerust te stellen met de mededeling dat er maar een beperkt aantal glijvoertuigen zou komen voor conventionele aanvallen. Maar zodra een wapen eenmaal in ontwikkeling of in gebruik is, worden er vaak nieuwe toepassingen voor gezocht. In de defensieplannen van Trump willen de VS een groter aantal glijvoertuigen ontwikkelen voor gebruik op het slagveld. En met een paar aanpassingen zijn de voertuigen uiteindelijk ook voor kernwapens geschikt.

President Poetin maakt in maart 2018 bekend dat Rusland nieuwe kernwapens heeft ontwikkeld. Het zou gaan om een kruisraket met onbeperkt bereik. Beeld EPA

Aanvankelijk vroeg Rusland de VS af te zien van nieuwe wapensystemen. Voor Moskou was de status quo met door verdragen begrensde gelijkwaardige kernarsenalen best aantrekkelijk. Een nieuwe wapenwedloop met het veel rijkere en technologisch geavanceerdere Amerika is een grote opgave. Maar sinds de herverkiezing van Vladimir

Poetin als president in 2012 lijkt Rusland toch te werken aan een eigen arsenaal van nieuwe wapens. In 2014 beschuldigden de VS Rusland ervan een vanaf land gelanceerde kruisraket met een bereik groter dan 500 kilometer te hebben getest. Zulke wapens waren in 1987 juist verboden onder het INF. De wapens worden als gevaarlijk beschouwd omdat ze nauwelijks op radars zijn te zien en met een nucleaire lading doelen in Rusland en Europa kunnen raken.

Rusland heeft de Amerikaanse beschuldigingen altijd ontkend, maar in februari trok president Trump definitief de stekker uit het verdrag. Volgens Amerikaanse inlichtingendiensten had Rusland de verboden raketten inmiddels in gebruik genomen. In maart 2018 maakte Poetin bekend dat zijn land nieuwe kernwapens heeft ontwikkeld. Het zou onder meer gaan om een nucleair aangedreven kruisraket die een onbeperkt bereik heeft en dus raketverdediging kan omzeilen. In december 2018 zei Poetin ook dat zijn land een succesvolle test met een eigen glijvoertuig heeft afgerond.

EERST CRISIS, DAN REACTIE

De komende jaren zijn er nog meer wapentests te verwachten. Niet alleen Rusland is druk bezig, ook de VS gaan door. Een miljardeninvestering moet ervoor zorgen dat Prompt Global Strike komend decennium eindelijk inzetbaar is. Bovendien zijn er Amerikaanse plannen voor honderden kleine satellieten die glijvoertuigen kunnen volgen, zodat raketverdediging Russische glijvoertuigen toch uit de lucht kan schieten. Wapenbeheersing gaat er juist van uit dat landen afspraken maken over stabiele en vergelijkbare arsenalen zodat ze elkaar in principe kunnen vernietigen. Op het moment dat een van de partijen een voorsprong probeert te behalen, ontstaat een gespannen wapenwedloop. In de Koude Oorlog gebeurde dat met de eerste intercontinentale raketten in de jaren 60 en met de kruisrakettendiscussie in de jaren 80. De zoektocht naar betere raketverdediging en glijvoertuigen en kruisraketten om dat te omzeilen, brengt de wereld opnieuw in een wedloop.

Voordat partijen weer aan wapenbeheersing beginnen, was er in de Koude Oorlog eerst een gevaarlijk incident nodig. Tijdens de Cuba-crisis in 1962 balanceerde de wereld op de rand van een kernoorlog. In 1972 sloten geschrokken leiders het Salt-verdrag, dat voor het eerst grenzen stelde aan het aantal kernwapens, en later onder de noemer Start ook het aantal wapens zou verminderen.

In de jaren 80 brak een nieuwe periode van spanning aan. Niet alleen was er de kruisrakettendiscussie, in 1983 dacht de Sovjet-Unie ook dat een grote NAVO-oefening een dekmantel voor een echte aanval was. Geschrokken door het risico op een dodelijk misverstand sloten Reagan en Gorbatsjov nieuwe wapenverdragen, zoals het dit jaar beëindigde verbod op vanaf land afgeschoten kruisraketten. Afgaand op de geschiedenis wacht de wereld dus jaren van toenemende bewapening en risico's op dodelijke ongelukken tot er weer bereidheid is tot concessies.

Want in plaats van bestaande verdragen af te breken, is het eigenlijk noodzakelijk om nieuwe afspraken te maken. Zelfs als Rusland en de VS in 2021 New Start vernieuwen en zo een grens houden aan het aantal kernkoppen en intercontinentale raketten, dan nog zijn zij vrij om een wapenwedloop te voeren met glijvoertuigen. Mocht de tijd ooit weer rijp zijn voor wapenbeheersing, dan zal een belangrijke opdracht voor onderhandelaars zijn om deze wapens ook aan regels te onderwerpen.

Nieuw is dat Washington en Moskou de wereld niet langer domineren, maar dat er met China een nieuwe grootmacht is opgestaan. Trump eiste vorig jaar dat een vernieuwd INF ook grenzen stelt aan Chinese conventionele raketten. Maar Peking vindt wapenbeheersingsverdragen toch echt iets voor de VS en Rusland, zolang beide landen beschikken over een veelvoud van het Chinese nucleaire arsenaal. Peking heeft nooit de behoefte gevoeld om mee te doen aan een wapenwedloop om een theoretisch voordeel bij een eerste aanval op het kernarsenaal van de tegenstander te halen en heeft zich altijd voldoende veilig gevoeld met hoogstens enkele honderden kernkoppen.